

Микола ДРОБОТЕНКО

НІВЕЛЮВАННЯ ДИНАМІКИ РОЗВИТКУ КОНФЛІКТІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА РОЗВ'ЯЗАННЯ І ВЕДЕННЯ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Микола Дроботенко

Завідувач лабораторії

*Центру експертно-аналітичних досліджень
і безпекової політики та стратегічних комунікацій,*

НН ІМВ КНУ імені Тараса Шевченка.

Президент МБФ

«Фонд сприяння розвитку здібної та обдарованої молоді», Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-2213-0394>

obdarmolod@ukr.net

Анотація

У статті автор на основі теоретичних джерел та прикладів розвитку суспільства розглядає динаміку розвитку конфліктів, акцентуючи увагу на природі конфлікту як деструктивному явищі. Використовуючи ретроспективу розвитку конфліктів у Європі ХХ ст. показана схожість природи їх зародження і динаміки протікання у контексті ведення нових форм і видів військового протистояння. Автор приходить до висновку, що гібридний характер протистоянь у сучасному світі веде до загострення та розростання конфліктів різних форм і призводить до виникнення військових конфліктів глобального рівня. Описані характерні риси механізмів виникнення конфліктів демонструють можливість визначати характер потенційного військового протистояння і показують основні причини його виникнення, як то: недотримання договірних зобов'язань сторонами, «подвійні стандарти», відсутність превентивних дій третіх сторін, нехтування причинно-наслідковими зв'язками, криза взаємостосунків, яка проявляється в недотриманні норм моралі, прав, цінностей, брак взаємоповаги, віри в надійність і справедливість партнера.

Ключові слова: конфлікт, динаміка конфлікту, гібридна війна, інформаційна війна, пропаганда, невійськове протистояння.

LEVELING THE DYNAMICS OF CONFLICT DEVELOPMENT AS A PREREQUISITE FOR RESOLVING AND CONDUCTING HYBRID WARFARE

Mykola Drobotenko

Head of Laboratory

at the Center for Expert-Analytical Research

and Security Policy and Strategic Communications,

Educational and Scientific Institute of International Relations,

Taras Shevchenko National University of Kyiv.

President of the International Charitable Foundation

“Foundation for Promoting the Development of Capable and Gifted Youth”, Kyiv, Ukraine

Abstract

Based on theoretical sources and examples of societal development, this article examines the dynamics of conflict evolution, emphasizing its inherently destructive nature. Through a retrospective analysis of European conflicts in the 20th century, the author demonstrates similarities in their genesis and developmental trajectories within emerging forms and types of military confrontation. The author concludes that the hybrid character of contemporary confrontations intensifies and proliferates various forms of conflict, ultimately resulting in military conflicts on a global scale. The described characteristic mechanisms of conflict emergence reveal the possibility of determining the nature of potential military confrontations and identify their primary causes, including non-compliance with contractual obligations by parties, application of "double standards," absence of preventive actions by third parties, disregard for cause-effect relationships, and relationship crises manifested through violations of moral norms, rights, and values, as well as lack of mutual respect and faith in the reliability and fairness of partners.

Keywords: conflict, conflict dynamics, hybrid warfare, information warfare, propaganda, non-military confrontation.

У сучасному світі конфліктологія як вчення про конфлікт, його генезу, а особливо шляхи недопущення і керування процесом у разі виникнення стають чи не найголовнішим питанням сьогодення. Вкрай важливою з практичної точки зору є ця галузь наукових знань в поєднанні з діями політиків, дипломатів, державних службовців, сучасних бізнесменів та військових. Питання військового протистояння і проблеми невирішених конфліктів нерозривно пов'язані між собою. Коли певна послідовність подій і вчинків суб'єктів комунікативних процесів є очевидними, зрозумілою стає і загальна лінія поведінки учасників: тоді можна говорити про характер взаємостосунків, логіку подій та їх подальший розвиток. У такому випадку можна якщо не впливати на кінцевий результат з максимально очікуваною вірогідністю, то хоча б передбачити події, вберегтись від несподіванок, які можуть відбутись в результаті непродуманих або некомпетентних дій сторін конфлікту. Вкрай важливим при цьому є розуміння логіки мислення окремих осіб, від дій і вчинків яких може залежати доля великої маси людей, історія країн і їх народів: питання формування еліт для будь якого суспільства завжди знаходились у взаємозв'язку та взаємозалежності з його подальшим розвитком або занепадом. Саме тому готовність і здатність еліт вирішувати конфліктні ситуації, а не створювати їх, стають вкрай актуальними.

У сучасній елітології виділяються декілька підходів до формування еліти. Один з них має назву *альтиметричний*, який оцінює приналежність до еліти по факту володіння індивідами реальної влади і впливу без жорсткого прив'язування до них інтелекту і морально-етичних якостей особистості. Яким чином буде отримана влада при такому підході вже не має значення. В арсеналі засобів завоювання влади можуть бути підкуп, політичні вбивства, рейдерство, корупція і використання різноманітних технологій впливу на свідомість населення. Корупція поширюється там, де стосунки проникають

в інші сфери і базуються на різних видах соціальної взаємодії. Якщо корупція розвивається з виникненням конфлікту цінностей, то можна очікувати, що вона поширюватиметься і зростатиме в перехідні періоди під час модернізації та реформування, а також тоді, коли до політичних еліт вриваються нові люди, жадібні до грошей і влади, люди без відчуття державності¹. При такому підході формування сучасних еліт (на відміну від аксіологічного) створення конфліктних ситуацій дозволяє їм вирішувати протистояння на свою користь, використовуючи переваги демократії, як це не дивно, для боротьби з нею. У такому випадку пошук і знаходження ефективних кроків подолання конфліктів, а у разі їх виникнення — своєчасна ліквідація на початкових стадіях і недопущення переростання у вищі форми, виходить за рамки суто психологічної науки і заслуговує уваги фахівців багатьох галузей. Саме це і стало **метою дослідження**: висвітлення причинно-наслідкових зв'язків протікання конфліктів різних типів як передумови батально-агресивних форм і, як наслідок, ведення так званих гібридних війн, сучасних мережево-центричних бойових дій (Network centric warfare, NCW²) конфліктуєчими сторонами.

Структура філософських теорій складається з розділів, що мають свої погляди і бачення діалектики розвитку природи суспільства і людини. Але саме філософська теорія суспільства прагне з'ясувати сутність спільноти і відобразити її у понятійно-концептуальний спосіб. Сучасне людство за часи становлення і розвитку набуло, нажаль і ряд проблем, нечуваних і неможливих у часи Платона, Аристотеля, Епікура, Гельвеція. Такі поняття як «глобалізація», «гібридизація», або як ще їх називають «міжнародна інтеграція» фізичних, економічних, суспільних процесів і стосунків безумовно мали місце і у ті часи. Але в філософському баченні вони не могли бути усвідомлені і висвітлені в повній мірі, конкретизовані, а тим більш матеріалізовані так, як це відбувається сьогодні. Прибічники договірної теорії (Епікур, Т. Гоббс) доводили, що «суспільство виникає внаслідок свідомої домовленості щодо норм і правил поведінки між людьми заради забезпечення власної безпеки та благополуччя, спільного протистояння зовнішньому та внутрішньому злу. Так, англійський філософ-матеріаліст Томас Гоббс, один із засновників теорії громадського договору і теорії державного суверенітету стверджував, що за своїм природним станом люди керуються виключно власними егоїстичними інтересами, що зумовлює «війну всіх проти всіх». І тому для уникнення постійного розбрату вони змушені укласти контракт (договір) про співіснування, утворювати державу, яка спонукає їх додержуватись домовленості («Левіафан», 1651)³. При їх порушенні

¹ Донатела дела Порта, Альберто Ванучі. Брудні оборудки: учасники, ресурси та механізми політичної корупції/ Пер. з англійської. — К.: «К. І. С», 2006—302 с.

² Alberts, D. S., Garstka, J. J., & Stein, F. P. (2000). *Network Centric Warfare: Developing and Leveraging Information Superiority*. CCRP.

³ https://shron1.chtyvo.org.ua/Thomas_Hobbes/Leviafan_abo_Sut_budova_i_povnovazhennia_

логічним є виникнення конфліктів — як на міжособистісному, груповому і навіть міждержавному рівнях. Таким чином можна стверджувати, що конфліктологія як наука формувалась багато віків тому і має історію, закладену задовго до середини ХХ ст., коли були об'єднані дослідження соціології і психології в роботах Льюїса Козера, Ральфа Дарендорфа, Георга Зіммеля та інших відомих і маловідомих науковців і практиків людських взаємостосунків.

Сучасний характер розвитку суспільних відносин, міжнародних стосунків, рівень науки, техніки і військової справи, динаміка і рівень глобалізаційних процесів визначають і особливості ведення сучасних війн. Ці фактори, а також характерні тенденції з дотриманням / недотриманням договірних зобов'язань сторонами визначають і характер потенційного військового протистояння як агресивної її фази.

Практичний досвід зародження і розвитку конфліктів різного характеру показав, що підписання документів ще не гарантують їх виконання у майбутньому. Історичні факти недотримання сторонами підписаних угод особливо у ХХ ст. — тому підтвердження. Невиконання договірних зобов'язань і «подвійні стандарти» однією із сторін-підписантів призводять до розвитку конфліктів. Так, Україна 5 грудня 1994 року підписала у Будапешті з США, Росією, Великою Британією Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї — таким чином добровільно позбувшись ядерної зброї як «безпекового гаранта» в обмін на зобов'язання підписантів щодо безпеки та свого суверенітету. Але сторони-підписанти не змогли забезпечити миру Україні як незалежній і суверенній державі. Очевидним став той факт, що при підписанні зазначеного Меморандуму не були оговорені і закріплені її безпекові умови в повній мірі — як результат конфлікт розростався та призвів до протистояння військових сил, що є загрозою його виникнення і поширення не тільки в окремому регіоні України, а і за її межами. У такій ситуації моральні засоби ладнання (а важливіше — превентивні дії) конфліктів відіграють і відіграватимуть все більшу роль⁴. Говорити про мораль агресора на етапі ведення військових дій вже є марним. Мова в такому випадку може йти лише про подолання конфлікту, недопущення його реверсії і поширення на інші території. В результаті недостатньо ефективних попереджувальних дій жертва військової агресії опиняється в центрі ведення гібридної війни задовго до її гарячої фази. Тому зрозумілою стає збільшення уваги до питань психологічного і інформаційного захисту населення, підготовці і здатності фахівців подолати наслідки психологічного впливу як складника такої війни

derzhavy_tserkovnoi_ta_svitskoi.pdf? PHPSESSID=brkdqntdjdqddq50872clum2p80 (дата звернення: 31.03.2025)

⁴ Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики: словник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 416 с.

як «до» — так і після її завершення. При цьому, якщо врахування інтересів сторони, що стала жертвою агресії не буде дотримано і забезпечено в повній мірі — то повернення конфлікту на попередні стадії розвитку можливе навіть зі зміною ролей учасників конфлікту.

Розуміння механізмів виникнення конфлікту як явища дозволяє не допускати розвитку, сприяє його попередженню і локалізації. Характер і закони протікання конфлікту як на міжособистісному так і груповому рівнях мають однакову природу і досить докладно висвітлені у сучасній світовій і вітчизняній літературі:

- конфлікт це явище міжособистісних і групових відносин;
- конфлікт є виявом протиборства за доцільністю і функцією — активного зіткнення тенденцій, власних оцінок, принципів, думок, еталонів поведінки і віддзеркалює прагнення людей до визнання ідеї, яку вони захищають, принципів або поглядів, вчинків;
- виходячи із оцінки наслідків конфлікту він носить деструктивний характер відносин на емоційному, когнітивному чи поведінковому рівнях і його можна вважати дезінтегруючою силою людських відносин, а при подоланні — інтегруючою силою;
- конфлікт можна визначати як реакцію на несприятливі ситуаційні умови та перешкоди у досягненні поставлених цілей його учасниками;
- конфлікт виступає як інструмент самоутвердження, подолання заперечуваних сторонами тенденцій і поглядів розвитку подій;
- конфлікт можна розглядати як процес пошуку виходу з ситуації, можливих шляхів по стабілізації відносин;
- конфлікт розглядається як один із крайніх засобів регулювання міжособистісних і групових конфліктів за носіями суперечності і масштабами цілей;
- за етичністю форм прояву конфлікт являє собою прийнятний чи неприйнятний спосіб виявлення протиріч, який може виникнути у процесі взаємодії людей і постає водночас як захист і реакція у відповідь⁵⁶.

Природним є нормальне спілкування і поведінка як особистостей так і громадських спільнот, що забезпечує, але не в повній мірі гарантує безконфліктне спілкування і взаємовідносини. Якщо взаємостосунки побудовані на основах взаємодопомоги, взаєморозумінні і справедливості, взаємоповаги один до одного, дотриманні норм моралі, прав і людських цінностях, — то до конфлікту справа не доходить. Водночас, виникнення конфліктів має свої закони, форми, стадії зародження і протікання і коли відхилення від нормальної життєдіяль-

⁵ Навчально- методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни «Судова риторика». Для студентів 4-го курсу спеціальності: 6.601. Укладач: ст. викладач Шаповалова М.І. — Кривий Ріг, Криворізький економічний інститут КНЕУ, 2008 р. — 72 с

⁶ Т. В. Дуткевич. Конфліктологія з основами психології управління. Київ-2005. — 455с.

ності і взаємовідносин сторін розвиваються — це призводить до негативного розвитку подій. Якими можуть вони бути в динаміці, з якими наслідками для конфліктуючих сторін і як сторонам дійти згоди — залежатиме не тільки від поведінки учасників, а і багатьох інших факторів, що впливають на процес. До таких факторів в залагодженні конфлікту, досягненні згоди конфліктуючих сторін можна зараховувати і дії посередників — так званих «третіх сил». Але як тільки це посередництво проявляється в бажанні отримання особистого зиску з конфліктної ситуації — така сторона фактично втрачає свій статус посередника, а її дії можуть призводити до реверсії конфлікту і негативних наслідків у подальшому.

Виходячи з загальних якостей конфлікту як процесу, можна визначити наступні його фази:

- латентна — процеси викривлення спілкування не усвідомлюються, зовні спілкування виглядає нормальним;
- демонстративна — конфлікт усвідомлений і конфліктуючі сторони це демонструють;
- агресивна — ззовні спілкування припинене, формуються образи ворога, супротивники виношують агресивні плани;
- батальна — демонстративно-агресивна, в якій реалізуються агресивні плани.

Незалежно від тривалості конфлікту існують характерні особливості його перебігу, пов'язані не так із подіями зовнішнього світу, як із станами внутрішніх світів конфліктуючих. Свідомість конфліктуючих сторін при втягуванні у конфлікт «хворобливо» викривляється і ці викривлення динамічно нарощуються. При цьому вона (свідомість) проходить певні фази і має чіткі межі. Перехід від нормального спілкування до конфлікту розглядається як його особлива фаза, коли ще немає відкритих зіткнень, хоча вже відбуваються певні зміни у спілкуванні, які вже справляють вплив і примушують розглядати зміни як проблему. Таким чином, порушення в міру розвитку конфлікту нагромаджуються. Спочатку порушується розуміння (комунікативний аспект), далі з'являються сумніви щодо надійності партнера (прагматичний аспект), потім виникають підозри у справедливості дій партнера (легітимний аспект). На цьому етапі може формуватися розуміння через перетворення сумнівів на переконання. Але якщо розвиток подій і аспектих порушень накопичуються в динаміці — це може призвести до агресивної фази конфлікту, коли сумніви перетворюються на переконання у ненадійності, а сумніви у справедливості у переконання в його несправедливості: кожна фаза має свої особливості протікання⁷.

⁷ Ішмуратов А. Т. Конфлікт і згода: основи когнітивної теорії конфліктів. Київ: Наукова думка, 1996. 192 с.

Вкрай важливими показниками і умовами протікання конфлікту відповідно до її етапів стають дії агресивної сторони, на які вона йде свідомо і які неможливо приховати. Коли залучені маси людей спочатку стають об'єктом впливу через діяльність засобів масової інформації і пропагандистські кроки сторони, а потім безпосередньо і учасниками конфлікту — людський потенціал використовується як важлива частина ведення гібридної війни.

Єдиного і повного бачення в визначенні поняття «гібридна війна» як іноземні так і вітчизняні автори не дійшли. Аналіз публікацій, присвячених військовій теорії та практиці свідчить, що традиційне розуміння війни постійно змінюється та вимагає корекції. Можна впевнено стверджувати, що ведення Росією війни проти України, анексія Криму і інших територій стали полігоном для апробації теорії ведення сучасної війни і випробовуванням нових видів зброї. Для України і її народу співпраця з партнерами і протистояння агресору в екзистенційній війні стали пізнанням істини як відображення об'єктивної дійсності сучасного світу. Саме тому важливого значення набуває теорія і практика запобігання і подолання конфліктів у разі їх виникнення з потенційно агресивною стороною, стосунки з якою розірвати неможливо у силу тих чи інших обставин. Однією з таких обставин є спільні кордони, глобалізація світу з усіма її як негативними — так і позитивними наслідками.

В іноземних і сучасних вітчизняних джерелах був вироблений і достатньо повно описаний перелік особливостей ведення сучасних мережево-центричних бойових дій і гібридних війн, дано широке тлумачення термінології понять: політична війна, нетрадиційна війна, нерегулярна війна, підривна війна, інформаційна війна, пропаганда. Щоб дослідити проблеми, пов'язані з підготовкою і проведенням бойових дій в повній мірі, потрібно розуміти складні неоднозначності, можливості та характер ведення самої війни як зіткнення двох і більше ворогуючих сторін^{8, 9, 10}. Головним висновком робіт авторів є той факт, що гібридна війна має на меті через використання різних форм і методів військового і невійськового характеру досягнення впливу, змін політичного і економічного напрямку розвитку країни, або навіть її ліквідацію проти якої вона організована.

⁸ Otaiku A. A Framework for Hybrid Warfare: Threats, Challenges and Solutions. URL: <https://www.researchgate.net/publication/329788061> (дата звернення: 31.03.2025).

⁹ Caliskan M., Cramers P.A. What Do You Mean by «Hybrid Warfare»? A Content Analysis on the Media Coverage of Hybrid Warfare Concept. URL: <https://www.researchgate.net/publication/331845922> (дата звернення: 31.03.2025).

¹⁰ https://www.researchgate.net/publication/372269379_Osnovni_teoreticni_i_prakticni_aspekti_vedenna_proksi-vijn_ta_gibridnih_voen_u_sucasnij_svitovij_geopolitichnij_ta_bezpekovij_obstanovci_istoria_teoria_praktika_formi_ta_sposobi_dosvid_dla_Ukraini (дата звернення: 31.03.2025).

Таблиця 1.

**Порівняльна характеристика використання термінів
на основі яких формуються означені характеристики.**

МЕТА ЗАСТОСУ- ВАННЯ	ВІЙСЬКОВИЙ ІНСТРУМЕНТ		НЕВІЙСЬКОВИЙ ІН- СТРУМЕНТ			УЧАСНИКИ / ДІЄВІ ОСОБИ	
	звичай- ні сили	нерегу- лярні сили	дипло- матич- ні	еконо- мічні	Інфор- маційні	дер- жавні	недер- жавні
ГІБРИДНА ВІЙНИ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ПОЛІТИЧНА ВІЙНА		обмеж	✓	✓	✓	✓	✓
НЕРЕГУЛЯРНА ВІЙНА	обмеж	✓	✓	✓	✓	✓	✓
НЕТРАДИЦІЙ- НА ВІЙНА	обмеж	✓	✓	обмеж	✓		✓
ПІДРИВНА ВІЙНА		обмеж	✓	обмеж	✓		✓
ІНФОРМАЦІЙ- НА ВІЙНА					✓	✓	✓
ПСИХОЛОГІЧ- НА ВІЙНА					✓	✓	✓
ПРОПАГАНДА					✓	✓	✓

Джерело: складено автором

Особливості ведення сучасних війн полягають у використанні сторонами всіх можливих і наявних в арсеналі засобів і методів. Професор Джорджтаунського університету США, один з найкращих міжнародно визнаних експертів у сфері оборони і національної безпеки, колишній радник прем'єр-міністра Великої Британії Маргарет Тетчер, Генерального секретаря НАТО Манфреда Германа Вернера і міністерства оборони США у питаннях стратегічного розвитку Філіп Карбер розрізняє воєнні і невоєнні чинники гібридної війни. При цьому всі ці чинники тісно переплітаються, пов'язані між собою і не мають чітких часових і просторових обмежень і вимірів.

Для військових у такій війні найнебезпечнішим виглядає те, що на застосування ворогом одного з чинників гібридної війни інший відповідає зовсім іншим. Для цивільних найбільша небезпека полягає у тому, що вони перестають бути «цивільними» і стають учасниками військового конфлікту. У цьому полягає «гібридність» війни і це відбувається щодня, у процесі спілкування, організації комунікацій людей одного з одним, спільній діяльності організацій

і взаємодії значної кількості людей. Треба розуміти, що всі ці процеси відбуваються на фоні конфліктних ситуацій, які можуть виникати природньо, або бути організовані.

Таким чином, **воєнні чинники це:** використання традиційних військових конвенційних (від лат. *conventio* — договір, угода) сил; сил спеціальних операцій; сил нетрадиційних (неконвенційних); використання проксі-сил (як місцевих бойовиків, терористів так і найманців з територій інших держав).

Невійськові чинники це: політичні, економічні, використання кібер-простору і медіа-простору. Сюди ж входять пропаганда, інформаційні війни і все, що з ними пов'язано.

Сутність і характер ведення сучасних війн вимагає винайдення та використання нових дефініцій. Франк Хоффман (Frank G. Hoffman), консультант міністерства ВМФ США, один із авторів концепції «гібридної війни», наголошує, що кожній епосі властиві свої специфічні форми ведення війни¹¹. Це вимагає чоразу нових термінологічних розробок.

Традиційні форми війни змішуються з діяльністю організованої злочинності, іррегулярними конфліктами та тероризмом, використанням проксі-сил і іншими характерними ознаками ведення гібридної війни¹².

Відомий у всьому світі німецький соціолог, філософ, соціальний психолог і психоаналітик Еріх Фром визнавав, що «в Німеччині (мається на увазі Німеччина 30-х років, авт.) мільйони людей відмовилися від своєї свободи з таким же запалом, з яким їхні батьки боролися за неї. Вони що, не прагнули до свободи, а шукали спосіб від неї позбавитися? І при цьому інші мільйони були байдужі і не вважали, що за свободу варто боротися і вмирати?»¹³. Він підкреслював той факт, що криза демократії не є суто італійською або німецькою проблемою, а загрожує кожній сучасній державі. Як бачимо, нічого нового у боротьбі з демократією і запровадженні тоталітарного режиму в своїй країні шовіністична еліта Росії не вигадала. Враховуючи динаміку розвитку конфліктів у ХХ ст. і порівнюючи їх з сьогоденням, сучасні українські автори¹⁴¹⁵ підтверджують схожість динаміки розвитку конфліктів у Європі ХХ–ХХІ ст. (див. Табл. 2).

¹¹ Hoffman, F. G. (2007). *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*. Potomac Institute for Policy Studies.

¹² https://www.researchgate.net/publication/372269379_Osnovni_teoreticni_i_prakticni_aspekti_vedenna_proksi-vijn_ta_gibridnih_voen_u_sucasnij_svitovij_geopolitichnij_ta_bezpekovij_obstanovci_istoria_teoria_praktika_formi_ta_sposobi_dosvid_dla_Ukraini (дата звернення: 31.03.2025).

¹³ Erich Fromm: *Die Furcht vor der Freiheit* 1941a. In: Rainer Funk (Hrsg.): *Erich Fromm Gesamtausgabe in 12 Bänden*. Band I: *Analytische Sozialpsychologie*. Stuttgart 1999, ISBN3–421–05280–8, S. 215–392.

¹⁴ Діак І. В. П'ята колона в Україні: загроза державності. Київ, 2006. 128 с.

¹⁵ Перепелиця Г. М. Україна-Росія: війна в умовах співіснування. К.: Видавничий дім «Сти-

К. А. Гельвецій, стверджував: «Люди, хоча і розуміють добре те, що бачать, хоча і роблять часто вельми правильні висновки зі своїх положень, приходять все ж часто до результатів суперечливих тому, що в пам'яті їх не зібрані всі об'єкти порівняння, з яких повинна витікати розшукувана ними істина.»¹⁶. Не можна бути обізнаним у тонкощах ведення всіх справ, але при цьому дії / бездіяльність як особистостей так і спільнот людей впливають на хід подій, які можуть відбуватись миттєво або бути відтерміновані у часі і впливати одна на одну, маючи потужні «зворотні зв'язки». Кожен учасник має своє бачення, свою точку зору і висловлює її, розвиває, поширює через особисті комунікації: часто це стає початком розвитку конфліктних ситуацій як на особистісному так і груповому рівнях.

Таблиця 2.

**Порівняльна таблиця динаміки розвитку конфліктів
у Європі XX–XXI ст.**

№	ПОЧАТОК XX ст.	КІНЕЦЬ XX ст. — ПОЧАТОК XXI ст.
1	2	3
1	Підписання Версальського Мирного договору 28.06.1919 року: втрата Німеччиною довоєнних територій, зміна територіального устрою Європи.	Розвал СРСР, створення незалежних і суверенних держав.
2	Німці за межами Німеччини — «фольксдойче» розглядались як знаряддя підризу зсередини новоутворених держав і світового порядку. Серед німецьких національних меншин було створено потужну мережу націоналістичних реваншистських організацій. Здійснювалась зовнішня культурна експансія і «культурна пропаганда». Головним засобом її зміцнення вважалась всебічна підтримка німецьких шкіл, залучення місцевого населення, його германізація і асиміляція як ключ до налагодження ідейної, політичної та економічної єдності між Німеччиною і «фольксдойче».	Росіяни як етнос, за межами РФ розглядаються як адепти «русского мира» і виконують дестабілізуючу роль, впливаючи на економічні, суспільні і політичні процеси. В Україні активізуються проросійські сили щодо русифікації шкільного навчання, культурній експансії, відкриттю і діяльності філій російських ВНЗ, активізація діяльності РПЦ Московського патріархату. Росіяни по всьому світу і особливо в колишніх «союзних» республіках розглядаються як «проксі-сили» ведення майбутніх протистоянь. Активізується проникнення російських сил в світову економіку.

лос», 2015–880 с.

¹⁶ Гельвецій Клод Адріан. Про людину, її розумові здібності та її виховання. — К., Основи, 1994–416 с.

1	2	3
3	Уряд Німеччини фінансував німецькі заклади і асоціації в прикордонних районах. У 1933 році існувало 160 відділень Auslandsorganisation der NSDAP поза межами Німеччини. З 1936 року почала діяти Служба зв'язку з німецькими національними меншинами через т. зв. «Фонд Адольфа Гітлера», який у 1937–1938 рр. мав бюджет 46 млн рейхсмарок.	Існування в світі значної кількості проросійських партій і організацій. Створення Указом Президента Росії № 796 від 21.06.2007 р. фонду «Русский мир» поза межами Росії. На початок 2022 р. мережа складала 104 центри в 52 країнах і 128 кабінети в 57 країнах. Упродовж 2015–2020 років Фонд мав бюджет у межах 460–580 млн рублів переважно з федерального бюджету.
4	Активна діяльність в закордонні німецького інституту — Deutsche Ausland — Institut.	Підбивна діяльність Інституту країн СНД –аналітичного центру, до засновників якого входили ключові інституції Росії, включно з майбутніми структурами ФСБ Росії.
5	Етнічний підхід у формуванні політичних партій. В 1935 р. за «Sudeten-deutsche Partei» проголосувало більше 60% судетських німців.	Поширення ідеї «русского мира» і «русского языка» в діяльності проросійських сил використовується для дестабілізації ситуації в різних країнах світу, розвитку сепаратистських настроїв, антидержавних структур, загострення політичної і економічної ситуації шляхом «колаборації» в законодавчі і виконавчі органи проросійських сил.
6	Використання залежності Чехословаччини і її примусова орієнтація на німецький ринок.	Використання економічної залежності (енергоресурси зокрема) колишніх країн СНД і Європи від Росії для забезпечення політичних і військово-стратегічних амбіцій шовіністично настроєної частини керівництва Росії. Торгові війни Росії проти колишніх країн СРСР, економічна експансія РФ — скуповування підприємств з подальшою ліквідацією виробництва і закриттям підприємств на території України. Орієнтація підприємств на російський ринок.

Закінчення табл. 2

1	2	3
7	Заклики лідерів «Sudetendeutsche Partei» до німців щодо повстання і приєднання до Німеччини. Створення судетського добровільного легіону для збройної боротьби проти Чехословацької республіки, громадяни республіки німецької національності перетворюються на заколотників. Анексія Чехословаччини Німеччиною, перетворення держави на Протекторат Богемія і Моравія. Наслідок — початок II Світової війни	Заклики проросійських сил до зміни устрою незалежної України. Територіальні претензії, розпалювання міжетнічної та релігійної неприязні і сепаратизму, фінансування і військова підтримка Росією терористичних організацій на Донбасі. Війни Росії на Кавказі, сприяння створенню невизнаних республік. 2014 р. — анексія Криму, розв'язана війна на Донбасі. 2022р. — повномасштабне вторгнення Росії в Україну, ведення війни, окупація частини території України. Наслідок — шантаж всього світу використанням ядерної зброї і початком III Світової війни.

Джерело: складено автором

Висновок:

Пізнання конфлікту, особливості його зародження, розвитку і динаміки протікання у сучасному світі носять ґносеологічний характер і залежать не тільки від законів конфліктології, але і умов формування взаємовідносин його учасників. Головна проблема подолання конфліктів постає у розумінні істини як результату адекватного відображення у свідомості його учасників і третіх сторін сутності конфлікту, стану своїх внутрішніх світів і готовності до подолання протистояння. Особливого значення набирає роль і місце еліти — вона має необмежені права у тоталітарній державі і прагне уникати відповідальності у разі вирішення конфлікту на свою користь, що стає передумовою його реверсії навіть з часом, у нових умовах і розростання до батально-агресивних форм в будь якій частині світу.

Нівелювання законів протікання конфлікту у сучасному світі при безсумнівній наявності причинно-наслідкових зв'язків різного характеру призводить до його розвитку у вищих фазах перебігу процесу.

References

Alberts, D. S., Garstka, J. J., & Stein, F. P. (2000). *Network centric warfare: Developing and leveraging information superiority*. CCRP.

- Caliskan, M., & Cramers, P. A. (2019). *What do you mean by “hybrid warfare”? A content analysis on the media coverage of hybrid warfare concept*. *Journal of Strategic Security*, Vol. 12, No. 3, pp. 1–20. <https://www.researchgate.net/publication/331845922>
- della Porta, D., & Vannucci, A. (2006). *Brudni oborudky: uchastnyky, resursy ta mekhanizmy politychnoi koruptsii* [Dirty deals: Participants, resources and mechanisms of political corruption]. K.: «K.I.S.». [in Ukrainian]
- Diiak, I. V. (2006). *Piata kolona v Ukraini: zahroza derzhavnosti* [Fifth column in Ukraine: Threat to statehood]. Kyiv. [in Ukrainian]
- Dutkevych, T. V. (2005). *Konfliktolohiia z osnovamy psykhologhii upravlinnia* [Conflictology with basics of management psychology]. Kyiv. [in Ukrainian]
- Fromm, E. (1999). *Die Furcht vor der Freiheit*. In R. Funk (Ed.), *Erich Fromm Gesamtausgabe in 12 Bänden* (Vol. I, pp. 215–392). Stuttgart. ISBN 3-421-05280-8. [in German]
- Helvétius, C. A. (1994). *Pro liudynu, yii intelektualni zdibnosti ta yii vykhovannia* [On man, his intellectual abilities and his education]. K.: Osnovy. [in Ukrainian]
- Hobbes, T. (1651). *Leviafan, abo sut, budova i povnovazhennia derzhavy tserkovnoi ta svitskoi* [Leviathan or the matter, form and power of a commonwealth ecclesiastical and civil]. https://shron1.chtyvo.org.ua/Thomas_Hobbes/Leviafan_abo_Sut_budova_i_povnovazhennia_derzhavy_tserkovnoi_ta_svitskoi.pdf [in Ukrainian]
- Hoffman, F. G. (2007). *Conflict in the 21st century: The rise of hybrid wars*. Potomac Institute for Policy Studies.
- Ishmuratov, A. T. (1996). *Konflikt i zhoda: osnovy kohnityvnoi teorii konfliktiv* [Conflict and agreement: Basics of cognitive theory of conflicts]. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian]
- Otaiku, A. (2018). *A framework for hybrid warfare: Threats, challenges and solutions*. <https://www.semanticscholar.org/paper/A-Framework-for-Hybrid-Warfare%3A-Threats%2C-Challenges-Otaiku/f7c2e016e22f9c0702377a7023db15326fe2ceff>
- Perepelytsia, H. M. (2015). *Viina Ukrainy-Rosii: viina v umovakh spivisnuvannia* [Ukraine-Russia: War in conditions of coexistence]. K.: Vydavnychiy dim «Stylos». [in Ukrainian]
- Semenenko, O., Vodchyts, O., Tolok, P., Mytchenko, S., Hetman, A., & Tarasov, O. (2023). *Holovni teoretychni ta praktychni aspekty provedennia proksi-viin ta hibrydnykh viin u suchasnomu hlobalnomu heopolitychnomu ta bezpekovomu seredovyshchi: istoriia, teoriia, praktyka, formy i metody, dosvid dlia Ukrainy* [The main theoretical and practical aspects of conducting proxy wars and hybrid wars in the modern global geopolitical and security environment: History, theory, practice, forms and methods, experience for Ukraine]. *Journal of Scientific Papers “Social Development and Security”*, Vol. 13, No. 3. <https://doi.org/10.33445/sds.2023.13.3.1> [in Ukrainian]
- Shapovalova, M. I. (2008). *Navchalno-metodychnyi posibnyk dlia samostiinoho vyvchennia dystsypliny «Sudova rytoryka»* [Educational and methodological manual for independent study of the discipline «Judicial rhetoric»]. Kryvyi Rih, Kryvorizkyi ekonomichnyi instytut KNEU. [in Ukrainian]
- Toftul, M. H. (2014). *Suchasnyi slovnyk z etyky: slovnyk* [Modern dictionary of ethics: Dictionary]. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. [in Ukrainian]